

JÓTÉMEMÉNY VAGY INKÁBB TEHERTÉTEL. KÉT BRIT SZAKSZERVEZETI VEZETŐ FEHASZNÁLÁSÁNAK KÍSÉRLETE AZ ELLENZÉKI MUNKÁSPÁRT MEGGYŐZÉSÉRE AZ 1956-OS FORRADALOM UTÁNI ÉVEKBEN

Pál István

Összefoglaló:

Amikor az 1956-os forradalom¹ után Magyarország és Nagy-Britannia kapcsolatai az 1955-ös egyezmények ellenére is újból mélypontra jutottak, a Belügyminisztérium (BM) II/3. (Hírszerző) Osztály² alárendeltségében működő londoni rezidentúra két éven keresztül azal próbálkozott, hogy az akkor ellenzékben lévő Labour Party centrumától balra álló szakszervezeti vezetők segítségével érje el a brit Munkáspártnál Kádár János rendszerének elfogadását. A fenti törekvés azt a célt szolgálta, hogy a Labour választási győzelme esetén Magyarország befolyásos támogatót szerezzen a diplomáciai elszigeteltségből való kitöréshez. A II/3. Osztály – a továbbiakban Központ – az ügy érdekében az ASSET (Association of Supervisory Staffs, Executives and Technicians – Munkafelügyelők, Művezetők és Technikusok Szakszervezete)³ tiszteletbeli elnökének és főtitkárának felhasználását készítette elő, ám a velük kapcsolatos elvárások nem teljesültek.

Kulcsszavak: 1956-os forradalom, brit szakszervezeti mozgalom, hírszerzés, kémelhárítás

Abstract:

Despite the Anglo-Hungarian Trade and Cultural Exchange Agreement having been signed in 1955, following the Hungarian Revolt of 1956 the bilateral relations once again sank to a low ebb. The

¹ Lásd erről: Simándi Irén (2002): A magyar forradalom a Szabad Európa Rádió hullámhosszán. I. In: *Valóság*, 11. sz. 36–61.

² Palasik Mária (2013): A BM II/3. (Hírszerző) Osztály. In: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 63.

³ Chris Wrigley (1997): *British Trade Unions 1945–1995*. Manchester University Press, Manchester. 100.

Intelligence Department of the Hungarian Ministry of Internal Affairs then launched a campaign for the persuasion of those British trade union leaders who positioned themselves left from the centre of the Labour Party in order to reach the acceptance of the Kádár regime. The endeavour aimed at finding an ally in order to break out from the diplomatic isolation provided Labour would form the government after the general election of 1959. The London residency sought the contribution of the honorary president and the general secretary of the Association of Supervisory Staffs, Executives and Technicians (ASSET) but to no avail.

Keywords: the Hungarian Revolt, the British Trade Unions, intelligence, counter-espionage

A kiindulópont

Sógor Gyula rendőr százados – fedőnevén (fn.) „Kiss”⁴ – 1958. október 20-án este vendégül látta Harry Knightot, az ASSET – bevallottan is szovjetbarát társutas⁵ – főtitkárát. Knight elmondta, hogy az 1917-ben alakult szakszervezet a brit mérnökök, tervezők, hajóskapitányok, pilóták, valamint a repülőszemélyzet többségének érdekképviselőjét látta el. Ám a 40 ezer fős tagság befolyása az érintett ágazatokhoz tartozó kb. 1,5 millió fizikai munkásnál is érvényesült, így például a polgári és katonai repülőgépeket gyártó üzemekben. Az értelmiség soraiban igen befolyásos munkavállalói érdekképviselői szervnek több prominens munkáspárti képviselő – pl. Ian Mikardo (1908–1993),⁶ Herbert Butler (1897–1971),⁷ Maurice Orbach (1902–1979),⁸ Ben Parkin (1906–1969),⁹ Leslie Plummer (1902–1963),¹⁰ Julius Silverman (1905–1996)¹¹ és a leendő miniszterelnök, Harold Wilson (1916–1995)¹² – is

⁴ Ungváry Krisztián (2013): „Anglia a második legnagyobb ellensége Magyarországnak”. A londoni magyar hírszerző rezidentúra működése saját jelentései tükrében 1951 és 1965 között. *Századok*, 147. évf. 6. sz. 1524.

⁵ Stefan Berger – Norman La Porte (2010): *Friendly Enemies. Britain and the GDR, 1949–1990*. Berghahn, New York. 317.

⁶ Darren G. Lilleker (2004): *Against the Cold War. The History and Political Traditions of Pro-Sovietism in the British Labour Party 1945–89*. I. B. Tauris, London. 236.

⁷ Michael Stanton – Stephen Lees (1981): *Who's Who of British Members of Parliament*. Volume IV. 1945–1979. Harvester Press, Brighthelm. 51.

⁸ William D. Rubinstein – Michael A. Jolles – Hilary L. Rubinstein (2011): *The Palgrave Dictionary of Anglo-Jewish History*. Palgrave Macmillan, New York. 734. – doi.org/10.1108/RR-04-2014-0079

⁹ Chris Cook (2012): *The Routledge Guide to British Political Archives. Sources since 1945*. Routledge, New York. 153. – doi.org/10.4324/9780203147108

¹⁰ Sir Leslie Plummer Dies at 61. *New York Times*, 113. évf. (1963. április 17.) 41.

¹¹ Darren G. Lilleker: i. m. 237.

¹² Paul Routledge (2006): *Harold Wilson*. House Publishing Limited, London. 1–139.

tagja volt.¹³ Az akkor 45-50 év körüli Knight, aki a második világháború idején műszerészként – bár valószínű, hogy inkább csőszerelőként¹⁴ – a repülőgépiparban dolgozott, csak 1946-ban lett főállású szakszervezeti vezető. A főtitkár felesége egy vidéki földbirtokoscsaládban született, ahol mindenki tagja volt a Konzervatív Pártnak. Az asszony szülei már csak azért is elleneztek a házasságot, mert Harry Knight ifjúságától kezdve a szocialista eszmékkel rokonszenvezett, a leendő Mrs. Knight viszont épp ezért találta vonzónak. A házaspár fia, aki időközben megnősült, Dél-Afrikában teljesített katonai szolgálatot. Az ASSET főtitkára nem volt gazdag ember, de anyagi téren nem lehetett oka panaszra. Az életszínvonala olyan volt, mint bármelyik független szakszervezeti funkcionáriusé, aki nem rendelkezett mellékjövedelemmel. Harry Knight és felesége egy öröklakásban élt, miközben egy régebbi Jaguárral is rendelkezett.¹⁵ Knight a Magyar Népköztársaság (MNK) elleni negatív propaganda leküzdéséhez a kínai gyakorlat átvételét javasolta. Ti. Pekingben kiválasztották azokat a vezető politikusokat, közgazdászokat, értelmiségieket és szakszervezeti vezetőket, akikről úgy vélték, hogy kedvező véleménnyel lesznek Kínáról, majd egy csoportos út keretében meghívót kaptak a távol-keleti országba. Minden résztvevőt a szakterületével összhangban elvitték a megfelelő helyszínre, ahol megnézhatték azt, amit látni szerettek volna. Az említett küldöttség, amelynek Knight is tagja volt, sokkal kedvezőbb irányban tudta befolyásolni a közvélemény Kínával kapcsolatos álláspontját, mintha több, pár fős szakszervezeti csoportot láttak volna vendégül. Ezzel párhuzamosan azt tanácsolta, hogy a jobboldali – értsd a Munkáspárt centrumához közel álló – szakszervezetek Végrehajtó Bizottságaiból (VB) legalább a tagok fele kapjon magyarországi meghívást, hiszen ez elől már nem fognak kitérni, ráadásul az általuk készített pozitív beszámoló sokkal hihetőbben hangzik a brit közvélemény számára. Sógor Gyula, noha nem mondta ki, ez utóbbi állítással nem értett egyet,¹⁶ mégis megfontolandónak tartotta az elképzelést. A százados operatív szempontból is kulcsfontosságú személynek tartotta a főtitkárt, akinek a szakszervezetében 24, a balszárnyhoz sorolt munkáspárti képviselő is tagkönyvvel rendelkezett. Egyben azt is indítványozta, hogy egy tudományos-technikai vonallal foglalkozó tiszt vé-

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) – XIX – J – 41 – a – Londoni követség 1946–1961 – 25-ös doboz (d). – 626/1958 – Tárgy: „H. Knight” vacsora. – London, 1958. XI. 7. 227–229.

¹⁴ The National Archives (TNA) War Office (WO) 409/27/101/45 (Harry Knight) – 7th–16th July 1945. 5–11.

¹⁵ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – Tárgy: H. Knight ügye. – Jelentés. London, 1958. X. 22. 2.

¹⁶ MNL OL – XIX – J – 41 – a – Londoni követség 1946–1961 – 25-ös d. – 625/1958. – Tárgy: Magyarországra történő meghívások kérdése. – London, 1958. XI. 7. 232–235.

gezze a tanulmányozását.¹⁷ A valóságban Sógor szempontjából a beszélgetésnek mégis Tom Agar, Knight elődje volt az elsődleges témája. Ti. Harry Knight 1946-ban úgy került főtitkári tisztségébe, hogy Agart az ASSET tiszteletbeli elnökévé választották, azaz lényegében félreállították. J. Jacobs, a CPGB (Communist Party of Great Britain – Nagy-Britannia Kommunkista Pártja) Ipari Osztályának vezetője – pontosabban Joe Jacobs, Stepney körzet párttitkára, aki az 1936-os Cable Street-i antifasiszta megmozdulás fő szervezőjeként vált ismertté¹⁸ – rámutatott, hogy Agart nem hatásköri túllépés, hanem sikkasztás miatt váltották le. Jacobs Harry Knighthez hasonlóan jellemtelen, opportunista személyiségnek tartotta Tom Agart, aki mindenkinek azt mondta, amit az hallani akart, akinek összes megnyilatkozását erős kritikával kell fogadni.¹⁹ Knight ismerte Agar magyarországi utazásra vonatkozó terveit, amiről úgy vélekedett, hogy az a vendéglátók jóindulatával történő visszaéléssel végződne: hiába hangsúlyozza, hogy ki fog állni Magyarország mellett, visszajövele után automatikusan el fog feledkezni az ígérteréről.²⁰ A negatív vélemények ellenére Sógor százados 1958. október 30-án Tom Agart és feleségét is megvendégelte a lakásán. Mr. és Mrs. Agar elnézést kértek, amiért a szakszervezeti elnök megfeledkezett az október 13-ra ígért látogatásról, hozzátéve, hogy e mögött semmilyen politikai szempont sem húzódott. Tom Agar ezt követően arról kezdett el beszélni, hogy milyen vonatkozásban segíthet az angol részről Magyarország irányában megnyilvánuló ellenséges érzület felszámolásában. Az ASSET tiszteletbeli elnöke úgy látta, hogy a brit szakszervezeti vezetők nincsenek tisztában a magyar kormányzat álláspontjával, mert szinte csak a polgári sajtóból tájékozódnak. Még ha a *Daily Worker* időnként ellentétes híreket közölt is Magyarországról, a szakszervezeti tagok és a vezetők erős fenntartással fogadták, mivel a lap a kommunkista párthoz kötődött. Agar azt javasolta, hogy a magyar diplomatákat összehozná a Co-operative Party – az 1920-ban megalakult, a Munkáspárttal szövetségi viszonyban lévő Szövetkezeti Párt²¹ – és a tágabb értelemben vett Co-op mozgalom vezetőivel, akiknek elmagyarázhatják a hivatalos álláspontot, valamint azt, hogy a magyar kiadványokat juttassák el olyan személyekhez, akik befolyással rendelkeznek a Munkáspártban, a szakszervezeti vagy a

¹⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – Tárgy: „H. Knight” ügye. – Jelentés. London, 1958. X. 22. 3–4.

¹⁸ Alan Woodward (2011): *After Cable Street – Joe Jacobs 1940 to 1977*. Socialist Libertarians, London. 1–84.

¹⁹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Tom Agar” ügye. – Jelentés. London, 1958. X. 31. 5–6.

²⁰ MNL OL – XIX – J – 41 – a – Londoni követség 1946–1961 – 25-ös d. – 613/1958 – Tárgy: Vacsora Tom Agar-ral. – London, 1958. XI. 7. 249.

²¹ David C. Marsh (1998): *The Changing Social Structure of England and Wales, 1871–1961*. Routledge, London. 175–178. – doi.org/10.4324/9781315006970

szövetkezeti mozgalomban. Agar később a neki elküldött folyóiratokat magas színvonalúnak nevezte, mondván, az alkalmasnak bizonyult arra, hogy az ASSET gyűlésein a Magyarországgal szembeni megnyilvánulásokat le tudja szerelni. Szolnok Péter százados (fn. „Bakos”),²² a rezidenciára vezetője szintén részt vett a vacsorán, miközben azt puhatolta, hogy Agar hajlandó-e megosztani a Munkáspárt Végrehajtó Bizottságában történekekről szóló értesüléseit. Az elnök azonban kitért a téma elől, mivel még nem ismerte ki magát a VB erőviszonyaiban. Sógor számára úgy tűnt, hogy Agar nem tartotta elég biztonságosnak a diplomata lakását, amire az is utalt, hogy időnként suttogva beszéltek. Ezért a továbbiakban nem erőltette a politikai témákat, inkább Agar élete felől érdeklődött.²³ Az ASSET tiszteletbeli elnöke és elmondása szerint egyik alapítója 1917-ben szerzett gépészmérnöki diplomát, a gőzgépek és erőművek volt a szakterülete. Ugyan nem részletezte, azonban elhangzott a részéről, hogy érdekelt a brit atomerőművek építésében, mialatt elismeréssel beszélt a Heller–Forgó hűtőberendezésekről, aminek licencét Anglia is megvásárolta.²⁴ Sógor nem tudta kideríteni Agar családi hátterét, de úgy gondolta, hogy középosztálybeli szülők gyereke, aki nem önképzéssel, hanem nappali tagozatos hallgatóként szerezte diplomáját. A szakszervezeti elnök felesége a Co-operative Party színeiben volt városi tanácsos Morden városában (Dél-London egyik kerületében), így Sógor őt tekintette fajsúlyosabb közéleti szereplőnek. Ezzel egy időben úgy vélte, hogy Agar a feleség szövetkezeti mozgalomban játszott szerepe miatt menekült meg a felelősségre vonástól, de a Munkáspárt VB-tagságához is az asszony népszerűsége segítette hozzá. A százados szerint Mrs. Agar meggyőzésére nagyobb energiát kellett fordítani, mondván, az 56-os eseményekkel kapcsolatos megjegyzéseit a férjénél kritikusabban szemlélte.²⁵ Bár Tom Agar előélete számunkra nem ismert, annyi bizonyos, hogy míg 1917 előtt a munkások közvetlen irányítói és a műszaki ellenőrök jellemzően távolmaradtak a szakszervezetektől, addig az 1917-es bolsevik forradalom után három szakszakszervezet – az Amalgamated Managers and Foremen's Association (Igazgatók és Brigádvezetők Egyesített Szövetsége), a National Foremen's Association (Brigádvezetők Országos Szövetsége), valamint az ASSET – is létrejött a szóban forgó csoportok képviselőinek céljából.²⁶ 1929-ben az első két szervezet egyesült,

²² Ungváry Krisztián: i. m. 1523.

²³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Tom Agar” ügye. – Jelentés. London, 1958. X. 31. 6–7.

²⁴ MNL OL – XIX – J – 41 – a – Londoni követség 1946–1961 – 25-ös d. – 613/1958 – Tárgy: Vacsora Tom Agar-ral. – London, 1958. XI. 7. 247–248.

²⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Tom Agar” ügye. – Jelentés. London, 1958. X. 31. 6–7.

²⁶ John Lynch (1998): *A Tale of Three Cities. Comparative Studies in Working Class Life*. Macmillan, London. 65–67. – doi.org/10.1007/978-1-349-14599-7

majd tíz évvel később valóban Tom Agar lett az Amalgamated Managers and Foremen's Association főtitkára. 1942-ben új nevet választottak – Association of Supervisory Staff and Engineering Technicians (Munkafelügyelők és Gépipari Technikusok Szakszervezete)²⁷ –, majd 1946-ban vették fel az 50-es évek végén is használatos régi-új elnevezést.²⁸ Agar jelentős szerepet játszott abban, hogy a szakszervezet a második világháború idején jelentősen megnövelte tagjai számát,²⁹ aminek jóvoltából meg tudott állapodni az Engineering Employers' Federation (Gépipari Munkáltatók Szövetsége) vezetőivel az egyeztetés mechanizmusáról, viszont egy 1945-ben kirobbant, kardinális jelentőségű munkabeszüntetés során kialakult zűrzavar és széthúzás következtében az ASSET Végrehajtó Bizottsága felmentette a főtitkári tisztségéből.³⁰ Sógor nem akart tárgyalásokba bocsátkozni annak kapcsán, hogy a viszony hogy alakul, de Agar jellemhibái, anyagiassága a százados szerint jó alapot teremtett a megkönyékezéséhez. Agar szerette volna reumatikus panaszait valamelyik magyar gyógyfürdőben kezeltetni, azonban sokallta az úti költséget, és saját forrásból nem vállalkozott rá. A Magyar Mérnökök és Technikusok Szakszervezetének meghívását szívesen vette volna, ám erre Sógor nem akart biztosítékot adni, mondván, az a szakszervezet saját döntése. Agar megígérte, hogy amennyiben a látogatás megvalósul, kedvező képet fog festeni tapasztalatairól. Sógor a KÜM vonalán maga is egyetértett Agar meghívásával, mivel a magyarországi környezetben célszerűnek látta a tiszteletbeli elnökkel való foglalkozást. A cél részben a brit hajó- és repülőgépgyártás kutatási és termelési adatainak megszerzése, részben a Munkáspártban és a parlamentben megindított operatív tevékenység álcázása lett volna.³¹

²⁷ Joseph Melling (2016): Fordism and Foreman: Labour Relations and Supervisory Trade Unionism in the American and British Automobile Industries, c. 1939–1970. In: Joseph Melling – Alan Booth (eds.): *Managing the Modern Workplace. Productivity, Politics and Workplace Culture in Postwar Britain*. Routledge, New York. 52–54. – doi.org/10.4324/9781315593654

²⁸ David Butler – Gareth Butler (2000): *Twentieth-Century British Political Facts 1900–2000*. New York, Palgrave, 389. – doi.10.1007/978-1-349-62733-2

²⁹ Chris Wrigley (2002): *British Trade Unions since 1933*. Cambridge University Press, Cambridge. 22–23. – doi.org/10.1017/CBO9781139164047

³⁰ Joseph Melling (2003): Managing the White-Collar Union: Salaried Staff, Trade-Union Leadership and the Politics of Organized Labour in Postwar Britain, c. 1950–1968. *International Review of Social History*, Vol. 48. No. 2. 248–254. doi.org/10.1017/S0020859003001032

³¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Tom Agar” ügye. – Jelentés. London, 1958. X. 31. 8–10.

A szerző felvetése

Megítélésünk szerint a Hírszerző Osztály sok tekintetben túlzott várakozásai két okból futottak zátonyra. Az első számú jelölt az 50-es évek végén már nem rendelkezett akkora befolyással, hogy a Kádár-rendszer iránt komoly rokonszenvet tudjon generálni a szakszervezetben, amire nem is mutatott hajlandóságot az 1956-os magyarországi szovjet beavatkozással szembeni fenntartásai miatt. Ezzel egy időben nem zárhatjuk ki, hogy az MI5 (Military Intelligence Branch 5 – a brit kémelhárítás)³² valamilyen formában már évekkal azelőtt együttműködésre vagy lojalitásának demonstrációjára kényszerítette. A másik jelölt esetében viszont rövid idő után megváltozott a kapcsolattartás célja. Tőle az F-vonal (a tudományos-technikai hírszerzés)³³ viszonylatában szerettek volna segítséget kapni, ami beszerzésre hajlandó és alkalmas személyek felkutatását és bemutatását jelentette volna, amire már csak azért sem kerülhetett sor, mert Harry Knight politikai beállítottsága folytán jó eséllyel megfigyelés alatt állt.

Versenyben a két jelölt

A Központ egyetértett Sógor felvetésével, miszerint Tom Agar – a továbbiakban „Szervező” – ügye komoly távlatokat rejt magában, de egyben arra figyelmeztette a századost, hogy először a jelöltnek a MNK-hoz fűződő viszonyát kell tisztázni. „Palotás” (ekkor Móro István ezredes, a Hírszerző Osztály parancsnoka)³⁴ arra próbálta rászorítani Sógort, hogy egy politikai eszmecsere keretében szálljon vitába Agar helytelen – a hivatalos magyar állásponttól eltérő – nézeteivel, és csak a körülmények ismeretében vállaljon újabb kezdeményezést. Sógor az október 30-i vacsora alkalmával viszont egyből a Munkáspárt VB üléseiről kezdett érdeklődni, ami még arra is riasztóan hatott volna, aki egy-két találkozózt követően rokonszenvez az MNK-val. Tom Agar visszavonulása Móro alezredes szerint egyáltalán nem volt meglepő. A II/3. Osztály azt is kétségesnek tartotta, hogy az ASSET tiszteletbeli elnöke anyagi alapon bevonható-e a hálózatba. Ezzel egy időben a magyarországi meghívás ígérete is elhamarkodottnak tűnt, mivel a Központ erre a végső cél megvalósításához vezető út állomásaként tekintett. Móro azt tanácsolta, hogy Sógor a következő beszélgetéseket ne a követségen vagy a szolgálati lakásában, ha-

³² Gordon Thomas (2008): *A brit titkosszolgálat világa*. J LX Kiadó, Budapest. 101–110.

³³ Palasik Mária: i. m. 81–83.

³⁴ Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián (2008): *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. 1956-os Intézet – Corvina, Budapest. 68.

nem nyilvános helyen bonyolítsa le.³⁵ Harry Knight esetében viszont úgy szólt a II/3. Osztály utasítása, hogy a tudományos vonalnak történő átadás nem időszerű, mivel a jelöltet elsősorban a Munkáspárt feltérképezésére, újabb vezetők bemutatására, a felmerülő tippszemélyek tanulmányozására tervezték felhasználni.³⁶ Sógor válaszában jelezte, hogy Agar irányában direkt felkérés nem hangzott el sem tőle, sem Szolnok Péter százados részéről. Az ASSET tiszteletbeli elnökének anyagiasságát azért hangsúlyozta, mert a jövőben elvezethet ahhoz, hogy rajta keresztül a rezidentúra betekintést kapjon a Munkáspárt VB anyagaiba. A százados egyben tanácsot kért arra, hogy miként térjen ki az Agar által szorgalmazott magyarországi utazás elől, amikor az ASSET tiszteletbeli elnöke kedvező tapasztalatai fényében komoly segítséget adhat (Kádár János kormányának elismeréséhez). Ti. Sógor arra sem vállalt garanciát, hogy a Mérnökök és Technikusok Szakszervezete meghívót küld Agarnak, hiszen erről csak ők dönthetnek.³⁷ Knight személyét viszont még az utasítás kézhezvétele előtt, az 1958. november 18-i filmbemutató alkalmával átadta feldolgozásra „Szepesi”-nek, azaz Bazsó Tibor főhadnagynak. Ezt azzal indokolta, hogy Knight sokkal szélesebb körben ismeri a repülőgép- és hajógyárak, a tengeralattjárókat építő üzemek mérnökeit és műszaki rajzolóit, a kikötők és repülőterek dolgozóit, így számos jó tippet tud adni. Sógor elismerte, hogy Knight politikai síkon is exponált személy, de messze nem annyira, mint például az (egyelőre nem azonosítható) „Gabi” fedőnevű ügynök vagy a „Madaras”³⁸ fedőnevű társadalmi kapcsolat, azaz a trockista beállítottságú John Baird (1906–1965), Woolverhampton munkáspárti képviselője.³⁹ Knight csak a munkáspárti konferenciák alkalmával mozgott a pártja politikusai között, ráadásul csak az ASSET tagjait tudta volna bemutatni, pl. Ian Mikardót. Az egyes képviselőket viszont a pártpolitikai vonalon tevékenykedő kapcsolatok sokkal könnyebben tanulmányozhatták. Sógor úgy vélte: politikai vonalon értékesebb személyekkel is rendelkezik a rezidentúra, Knight e téren nélkülözhető.⁴⁰ Bazsó főhadnagy megerősítette a Sógor által elmondottakat, mondván, az ASSET főtitkára már a bemutatásával egy időben segítséget ígért neki. Bazsó 1959. január 30-án felhívta Knightot az irodájában

³⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – „A” X/16. sz. utasítás – BAKOS elvtársnak! LONDON. – Tárgy: Tom Agar tanulmányozása. – Budapest, 1958. XI. 28. 11–12.

³⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „A” – X/10. sz. utasítás – BAKOS elvtársnak! LONDON. – Tárgy: „Harry Knight” ügye/a továbbiakban „Lovag”. – Budapest, 1958. XI. 28. 5.

³⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Szervező” ügye. – Jelentés. London, 1958. XII. 29. 13–14.

³⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 458 – „Madaras” (John Baird) – Évkör: 1957–1960. 58. oldal.

³⁹ John Callaghan (1987): *The Far Left in British Politics*. Basil Blackwell, London. 1987. 192.”

⁴⁰ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „A”-nak – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. I. 5. 6.

(2-4 Homerton High Street, London E. 9), majd önellenőrzést követően fel is kereste. Knight szívélyesen fogadta, majd egyből a látogatás céljáról érdeklődött. Bazsó, aki nem sokkal korábban került műszaki-technikai vonalra, az angol ipari termelésről szeretett volna általános képet kapni. Knight jelezte: ez nem könnyű feladat, mert minden gyárban más és más technikai és munkakörülmények uralkodnak. Ezért azt javasolta, hogy Bazsó a legnagyobb üzemeket (ICI, British Thomson Houston Ltd, Metropolitan, Armstrong Vickers Ltd, English Electric Ltd, Iron and Steel Co. Ltd) kezdje el tanulmányozni. Knight egyben hozzátette, hogy a szóban forgó cégeknél és az államosított vállalatoknál fejlett módszerekkel és megfelelő feltételek mellett folyik a munka, ám a 100-200 főt foglalkoztató kisebb üzemeknél sokkal rosszabb a munkavállalók helyzete. A főtitkár ehhez három folyóiratot adott kölcsön Bazsónak, ugyanakkor segítséget ígért az esetleges üzemplátogatások megszervezéséhez, illetve anyagokat a további tájékozódáshoz. Amikor szóba került műszaki delegációk magyarországi meghívása, Knight jelezte, tud tippeket adni azokról, akik szóba kerülhetnének. A tudományos attasé már nem akarta tovább rabolni Knight idejét, így megköszönte a segítséget, míg a célszemély csak annyit mondott, hogy ha szükség van rá, keresse fel. Bazsó arra készült, hogy 1960 februárjában és márciusában gyárlátogatás megszervezésére kéri fel Knightot, amin keresztül elmélyíthető a kapcsolatuk. Két meghatározott üzemről tájékoztatást kér a főtitkártól, ugyanakkor célszerűnek tartotta Knight meghívását a műszaki delegáció égisze alatt. A rezidens a beszervezést is kívánatosnak vélte, de legalább annyit el akart érni, hogy a célszemély örömmel találkozzék, és gyanútlanul viszonyuljon az újabb megkeresésekhez. Bazsó elképzelését támogatta, azonban mindenképp tartós megoldást szeretett volna elérni.⁴¹ Sógor 1959. február 19-én a Gennaros étteremben újból találkozott Agarral, aki hosszasan beszélt a Co-operative Party és a mozgalom történetéről, egyben felajánlotta, hogy egy, a parlament épületében tartandó est keretében összehozza a párt képviselőinek egy csoportjával. Agar hangsúlyozta, hogy ők a Munkáspárttól balra helyezkednek el, amiről még a március 27-i kongresszus előtt szeretett volna egy kis tájékoztatót tartani a diplomata számára. Az ASSET tiszteletbeli elnöke könyvekkel tervezte demonstrálni a Co-operative Party irányvonalát, miközben be akarta mutatni a mozgalom felépítését és működését, valamint jellemezni a vezetőit. Mint kiderült, Tom Agar a Royal Arsenal Co-operative Ltd tudományos tervező osztályának – ez az itthoni munkaközösségekre hasonlított – volt a főtitkára, gazdaságfejlesztéssel, automatizálással, üzemek telepítésének előkészítésével foglalkozott. Az ASSET tiszteletbeli elnö-

⁴¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. II. 3. 10–16.

ke azonban két dolgról nem volt hajlandó eltekinteni. Mindenekelőtt ahhoz ragaszkodott, hogy saját költségén Magyarországra utazhasson, de arról sem mondott le, hogy a nyilvánosság előtt Sógor társaságában mutakozzék. Agar ugyanakkor szorgalmazta, hogy magyar szövetkezeti delegáció tegyen látogatást Angliában. Sógor itt említést tett a Labour VB egyik határozatáról, amit a sajtó is közölt, ám gyorsan kiderült, hogy Agar nem volt jelen az ülésen. A százados ekkor jelezte, hogy Agar magától nem igazán hajlandó érdemi értesülést megosztani, noha mindenről megvan a maga véleménye. Inkább kölcsönös üdültetési ajánlattal állt elő, amely a magasabb fontárfolyam jóvoltából a magyar államnak nem került volna semmibe, amit Sógor felhatalmazás hiányában elhárított. A százados azt tekintette céljának, hogy Agar jóvoltából betekintessen a Labour VB üléseinek jegyzőkönyveibe, ám tisztában volt azzal, hogy ez még várat magára. Sógor arra készült, hogy a jelöltnek a március végi Co-operative-konferencián tanúsított magatartásából fogja leszűrni, hogy emberként mennyire vehető komolyan.⁴²

A Központ kedvezően értékelte Bazsó eredményeit, mivel Knight kifejezetten ígéretesnek tűnt a hírszerzés számára lényeges objektumok tanulmányozásához. Palotás ugyanakkor szóvá tette, hogy alaposabban fel kell készülni az egyes találkozókra, ugyanakkor nem szabad nagy volumenű, túlságosan általános kérdéssel meglepni a jelöltet. Ez egyrészt elijesztheti a főtitkárt, másrészt általános jellegű kérdésre nem lehet érdemi választ várni. Az utasítás szerint Bazsó főhadnagynak az egyes esetből kellett elindulni az egész felé, amihez támaszkodhatott Knight segítségére. A beszerzés nem volt napirenden, társadalmi kapcsolatként számítottak a közreműködésére. Az üzemplátogatási tervekkel a II/3. Osztály minden további nélkül egyetértett.⁴³ Bazsó február 25-én újból felkereste a főtitkárt az irodájában, akinek arról panaszkodott, hogy nincs személyes kapcsolata az egyes gyárak felé. Ezt követően a SZOT (Szakszervezetek Országos Tanácsa) és a KÜM nevében az alábbi ügyekben kérte Knight segítségét. 1) Mely szakszervezetek tekinthetők haladónak – kommunistaszimpatizánsnak, társutasnak – Angliában? 2) Milyen szakszervezeti konferenciák várhatók az 1959-es évben? 3) Szakszervezeti vezetők, akikkel az otthoniak levélben fel tudják venni a kapcsolatot. 4) Útépítő gépgyár látogatásának megszervezése. 6) Vasútépítő gépgyár felkeresése. Knight az első három kérdésre azonnal válaszolt, leírta a 16 rendkívül erősen baloldali szakszervezet és a főtitkárok nevét, akik közül megnevezte azt a 9 főt, akivel a SZOT érintkezésbe léphet. Ezzel

⁴² ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Szervező”-vel találkozó. – Találkozási jelentés. London, 1959. II. 19. 15–17.

⁴³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „A” –2/15/ F. sz. utasítás – Bakos Elvtársnak! London. – Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1959. II. 26. 17.

egy időben másolás elejéig kölcsönadta az éves programfüzetet, de a gyártogatások megszervezésére március közepe előtt már nem vállalkozott. Knight május második felében – mint visszatérő vendég⁴⁴ – két hétre a Német Demokratikus Köztársaságba (NDK) készült az ottani szakszervezet meghívása alapján, de június elejére haza kell térnie, mert egy szovjet szakszervezeti csoportot várnak Angliába, akiket ő fog kalauzolni. Knight Budapestre is szeretett volna ellátogatni, mire Bazsó jelezte, hogy a brit szakszervezetek felé történő kapcsolatépítés égisze alatt más érdekképviseleti vezetőkkel együtt őt is szeretnék meghívni Magyarországra, amely az 1960-as évre szerepelt a tervekben. Knight érdeklődött Bazsó családi helyzetéről, így a főhadnagy részéről felmerült egy összejövetel lehetősége, amit a jelölt is örömmel fogadott. Kb. 1 óra elteltével Bazsó elköszönt, mert vendég érkezett az ASSET főtitkárához. Mivel Knight kézzel írta le a vezetőtársai elérhetőségét, Bazsó arra gondolt, hogy a legális anyagok megszerzésének kiterjesztésével bizalmas értesülésekhez juthatnak a főtitkártól, ami a bevonásához is elvezethet. A kapcsolattartáshoz a KÜM kérdései már alapot teremtettek, de az attasé a mielőbbi meghívást szorgalmazta.⁴⁵ Amikor 1959. március 18-án Bazsó ismét felkereste Knightot az irodájában, utóbbi elmondta, hogy az út- és vasútépítőgépek gyártásával foglalkozó üzemek mindegyike Glasgow-ban, Birminghamben, Manchesterben vagy Bristolban működik. Az attasé a távolságra való tekintettel mindezt a nyári hónapokra halasztotta, Knight ugyanakkor ágazati felosztásban felsorolta a legnagyobb brit vállalatokat. Az ASSET főtitkára szerint az erősáramú területen az English Electric Ltd, a híradástechnikai vonalon az E. M. I Electronics Ltd, a vegyiparban az ICI és a Monsanto, a gépiparban a Metropolitan Vickers Ltd, valamint a British Thompson Houston Co Ltd játszotta a főszerepet. Bazsó ekkor az egyes vállalatoknál dolgozó mérnökökkel és technikusokkal történő megismerkedést hozta fel, mire Knight azonnal bemutatta a saját elmondása szerint CPGB-tag Mr. Len Powellt, aki az üzemi csoportokkal való kapcsolattartásért volt felelős. A főhadnagy négy személy nevét és címét tudta megszerezni, akiknek a Knighttal való megbeszélés alapján meghívót küldött az április 4-i fogadásra. Knight felfedte, hogy egyik potenciális vendég sem párttag, de erősen baloldali elkötelezettségű. A főtitkár ugyanakkor megjegyezte, ideje volna egy 8-10 fős SZOT-delegáció angliai kiutazásának, mivel ez megtörné a jeget a két ország között, és megnyitná a kaput az egyes üzemek közötti cserélátogatásokra. Bazsó egyetértett az ötlettel, miközben tájékoztatta a II/3. Osztályt, hogy a KÜM már megkapta a rezidentúra kérését, hogy a SZOT

⁴⁴ Norman La Porte: i. m. 89.

⁴⁵ ÁBTL – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. II. 27. 18–21.

Harry Knightot is vegye fel a meghívottak listájára. Az attasé tartott tőle, hogy ha csak Agar látogathat Magyarországra, az Knight elhídegetéséhez fog vezetni.⁴⁶ A rezidentúra minden bizonnyal nagyobb perspektívát látott Knightban, ugyanis Agar az ígérete ellenére nem hozta össze pártja képviselőinek és Sógor századosnak a találkozóját, ugyanakkor a százados kétszer is hiába kereste telefonon a lakásán. Sógor arra kérte Mrs. Agart, hogy a férje hívja fel őt, mert sürgős közlendője van: a Mérnök és Technikus Szakszervezet saját költségére meghívót küldött neki. A március végi pártkonferencia alkalmával Tom Agar és felesége ugyan bocsánatot kért az elmaradt vacsora miatt, ám korábbi ígéretét csak anynyiban tartotta be, hogy Sógort bemutatta a Royal Arsenal Co-operative Society elnöknőjének, egy 82 éves asszonynak. Miközben az idős nőről azt állította, hogy jelentős befolyása van a mozgalomban, és értékes kapcsolat lehet a MNK követsége számára, Sógort megpróbálta eltéríteni attól, hogy részt vegyen a vezetők tiszteletére rendezett koktélpartin, ahová a diplomatának névre szóló meghívója volt. Sógor mégis tiszteletét tette, sőt azzal az érzéssel távozott, hogy a kapcsolatépítő tevékenysége Agar közreműködése nélkül is sikerrel járt. A jelölt személyéről viszont ugyanazt hallotta, amit a CPGB emberei már elmondtak róla: nem megbízható, kétszínű, karrierista. A százados mindenekelőtt azt furcsállotta, hogy Agar a konferencián jelezte, 1959-ben már nem tud Magyarországra látogatni, mert más programjai lesznek. Időközben a Szövetkezeti Párt vezetője azt is elárulta, hogy Agar VB tagsága csak egy évre szól, újraválasztására nem lehet számítani. Sógor itt már azt javasolta, hogy őszintétlensége és személyének súlytalansága folytán legfeljebb társadalmi kapcsolatként foglalkozzanak az ASSET tiszteletbeli elnökével, amennyiben ezáltal is leköthető az elhárítás figyelme.⁴⁷

A főszerepben: Harry Knight

A Központ április végén is azt próbálta tudatosítani, hogy Knight révén ugyan megismerhetnek egymár érdekes személyt, de ennél többet nem remélhetnek tőle. Tömpe a meghívásért való közbenjárással sem azonosult, mondván, az csak ártana az ügynek, hiszen a beutazás a SZOT és a KÜM hatáskörében volt, a BM beleszólása növelte volna a lelepleződés esélyeit.⁴⁸ Bazsó május 4-én a lakásán vendégül látta Knightot, aki

⁴⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: Találkozó „Lovag”-gal. – Jelentés. London, 1959. III. 21. 22–26.

⁴⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 37/T – „SZERVEZŐ” – Tárgy: „Szervező” ügyének elvetése. – Jelentés. London, 1959. IV. 7. 3–4.

⁴⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – 4/3/ F. sz. utasítás – Bakos Elvtársnak! London. – Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1959. IV. 25. 28.

megígérte, hogy június 2-án bemutatja Mr. Hexlernek, aki a villamosgépgyártás megismerésében lesz az attasé segítségére. Mindazonáltal a beszélgetés a választások körül forgott. Knight úgy vélte, hogy az a Munkáspárt győzelmével végződik, amelynek nyomán Hugh Gaitskell pártvezér (1906–1963)⁴⁹ lesz a kormányfő, Aneurin Bevan (1897–1960)⁵⁰ a külügy-, James Griffiths (1890–1975)⁵¹ a belügy-, Harold Wilson a pénzügy-, George Brown (1914–1985)⁵² pedig a hadügyminiszter. Ezzel párhuzamosan azt is megjósolta, hogy a 4-5 évvel később esedékes választások után Harold Wilson fog kormányt alakítani.⁵³ 1959. június 20-án Bazsó családja társaságában meglátogatta a főtítkárt harlow-i otthonában. Knight és felesége szívélyesen fogadta Bazsót, a jó viszonyt Szolnok Péter százados kiutasítása sem tudta megtörni. Knight mindekelőtt az NDK-ban tett utazásáról mesélt, benyomásai kedvezőek voltak. Ezzel együtt büszkén mutogatta szovjet, kínai, csehszlovák, NDK ajándéktárgyait, azonban Magyarországról semmilyen emléke sem volt. Knight reményének adott hangot, hogy 1960-ban sor kerülhet a budapesti útjára, azonban a Központ utasítása nyomán érdemi kérdés nem hangzott el Bazsó részéről.⁵⁴ Július 21-én este az ASSET főtítkára és felesége a Bazsó házaspárnál vacsorázott, utoljára, mivel a tudományos-technikai attasét is hazahívták. A főhadnagy arról érdeklődött, hogy utódja is számíthat-e Knight segítségére, amire megerősítő választ kapott. A főtítkár azt javasolta, hogy mielőtt Bazsó elutazik, az irodájában mutassa be az újonnan kiküldött diplomatának. Bazsó is ugyanezt indítványozta a Központ felé, azzal a kiegészítéssel, hogy Sógor búcsúpartija vagy a szeptemberi katonai fogadás is szóba jöhet az átadáshoz.⁵⁵ 1959. augusztus 28-án, a Sógor százados hazatérése alkalmából rendezett ünnepségen Bazsó összeismertette Knightot „Váradi”-val (Baranyi Gyula rendőr századossal),⁵⁶ akit a főtítkár és felesége barátságosan fogad-

⁴⁹ Ben Pimlott (1992): *Harold Wilson*. HarperCollinsPublishers, London. 253.

⁵⁰ Nicklaus Thomas-Symonds (2014): *Nye: The Political Life of Aneurin Bevan*. I. B. Tauris, London. 15–261. – doi.org/10.1177/1478929916645702

⁵¹ James Griffiths (1890–1975). In: Cameron Hazelhurst – Sally Whitehead – Christine Whitehead (eds.): *A Guide to the Papers of British Cabinet Ministers 1900–1964*. Cambridge University Press, Cambridge, 1996. 163.

⁵² Barry Jones (2018): *Dictionary of World Biography*. 5. Edition. Australian National University Press, Acton. 116. – doi.org/10.22459/DWB.2021

⁵³ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. V. 5. 29–33.

⁵⁴ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. VI. 24. 35–36.

⁵⁵ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. VII. 22. 37–38.

⁵⁶ ÁBTTL – 2. 8. 2. 1 – 194 – Baranyi Gyula. Leszerelve: 1962. II. 1. JAVASLAT. Budapest, 1958. III. 26. 2.

tak.⁵⁷ A Központ azonban jelezte, hogy eredetileg „Aradi” (Báti László)⁵⁸ lett volna a hivatalos kapcsolattartó, ugyanis Baranyi Gyula küldetése csak 1959 végéig szólt. Antal Sándor rendőr százados (fn. „Budai”), a tudományos-technikai hírszerzésért felelős alosztály vezetője⁵⁹ hangsúlyozta: nagy a tét, mert a Munkáspárt győzelme esetén Knight rendkívül értékes jelölt lehet.⁶⁰ Baranyi százados azonban november elejéig még csak nem is találkozott Knighttal, a főtitkár a sikertelen megkereséseket követően ugyan mindig visszahívta, azonban a választás előtt folyamatosan vidéken volt, utána pedig lekötötte a vereséget követő kármentés.⁶¹ 1959. november 30-án Baranyi kiment Knighthoz a Homer-ton Streetre, hogy egyeztessék a következő év júniusára tervezett magyarországi látogatást. Az ASSET főtitkára azt kérte, hogy az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetétől érkezzen a meghívás, ti. Maurice Orbach képviselővel, a Central Middlesex Hospital Board elnökével együtt Knight is vezető szerepet vitt a testületben. A beszélgetés inkább a választási vereségről szólt, ugyanakkor Baranyi elmondta, amit a brit tudományos élettel kapcsolatban addig összeszedett. Knight megerősítette, hogy kormányzati oldalról a DSIR (Department of Scientific and Industrial Research – Tudományos és Ipari Kutatások Főosztálya),⁶² az Atomenergia Hivatal és az egyetemek, míg a magánszférában a vállalati, vállalatközi intézetek vonalán zajlik a kutatómunka. Az új attasé ennel tovább nem vitte a beszélgetést,⁶³ amivel a Központ is egyetértett, miközben a DSIR állományába sorolt kutatók felé irányította Baranyit.⁶⁴ Az óvatosság azonban nem ártott, mert a Foreign Office az MI5 jelzése alapján furcsállotta, Baranyi Gyula attaséi, Báti László tanácsosi rangban foglalkozik a kulturális ügyekkel.⁶⁵ Az ASSET főtitkára az 1960. január 28-i követségi kórtélpárti alkalmával pedig emlékeztetett rá, hogy a tagok fele – a legtöbb vezető beosztású mérnök – konzervatív szavazó. Knight elmondása szerint hosszas alkudozással és diplomáciá-

⁵⁷ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” bemutatása. – Jelentés. London, 1959. VIII. 29. 41.

⁵⁸ Pál István: i. m. 9.

⁵⁹ Palasik Mária: i. m. 84.

⁶⁰ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – 9/2/ F. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! London. – Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1959. IX. 28. 42.

⁶¹ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1959. XI. 6. 43.

⁶² Robert O. Berdahl (1979): *British Universities and the State*. Arno Press, London. 56.

⁶³ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: Találkozó „Lovag”-gal. – Jelentés. London, 1959. XI. 30. 44–46.

⁶⁴ ÁBTTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – 12/4 F. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! London. – Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1959. XII. 23. 47.

⁶⁵ TNA Foreign Office (FO) 371/134922 – NH 1903/10 – Information and allied activities of the Hungarian Legation in London – BOX 500 – 11th – 25th February 1959. 67–74.

val érte el, hogy az NDK szakszervezeti küldöttség – a valóságban nem hivatalos⁶⁶ – meghívást kapjon az ASSET június 11–12-i konferenciájára, amely Clacton-on-Sea-ben lesz. Egyben azt javasolta, hogy a magyar mérnökszakszervezet is küldjön egy-két képviselőt, amit az ASSET nem hivatalos jelleggel viszonzoz, míg a hivatalos delegáció például a TUC (Trades Unions Congress – Szakszervezeti Kongresszus) éves összejövetelére érkezzen. Knight ugyan szorgalmazta a Kelet és a Nyugat közötti kapcsolatépítést, segítőkészsége azonban csak addig tartott, ameddig négy szemközt volt valamelyik magyar diplomatával. Más jelenlétében automatikusan visszahúzódott, pl. Maurice Orbach véleményét sohasem volt hajlandó kommentálni.⁶⁷ A tudományos attasé 1960. február 3-án bejelentés nélkül kereste fel a hivatalában az ASSET főtitkárát, akivel abban maradt, hogy a következő héten összehozza őt Mr. Foresterrel, a Munkáspárt parlamenti frakciója mellett működő Scientific Advisory Council (Tudományos Tanácsadó Tanács) vezetőjével. Baranyi ezt nagy eredménynek tekintette, hiszen Forester, mint társutas, politikailag megbízhatónak tűnt, ráadásul mindenkit ismert a tudományos intézetek világában.⁶⁸ Mr. Forester azonban hosszabb időre elutazott, így két másik szakszervezeti vezetőnek mutatta be. Mr. Stanley Mayne – az Institution of Professional Civil Servants (Diplomás Köztisztviselők Intézete) főtitkára⁶⁹ – az ipari, hadügy, haditengerészeti, légügyi minisztériumok és az Atomic Energy Authority (Atomenergia Hatóság)⁷⁰ szakembereinek (tervezők, rajzoló, statisztikusok, laboratóriumi dolgozók és kutatómérnökök) érdekképviselőt látta el. A tagságot alaposan megszürték – az 1948-as átvilágítás alkalmával a kommunista és kommunistagyanús személyeket eltávolították⁷¹ –, így meglepő volt, hogy Mayne meg tudta őrizni funkcióját. Baranyi úgy tudta, hogy Mayne kapcsolatban áll Csehszlovákia nagykövetségével, de azt sem zárta ki, hogy a társszerv foglalkozik személyével, vagy akár be is szervezte. Viszont ha ez nem állt fenn, indítványozta Mayne tanulmányozását. A másik jelölt John Dutton – az ipari vállalatok kutatóit tömörítő Association of Scien-

⁶⁶ Berger – La Porte: i. m. 149–150.

⁶⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: Beszélgetés „Lovag”-gal. – JELENTÉS. London, 1960. II. 1. 48–49.

⁶⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K- 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: Találkozó „Lovag”-gal. – Jelentés. London, 1960. II. 3. 50–51.

⁶⁹ Helen Glew (2016): *Gender, Rhetoric and Regulation: Women's Work in the Civil Service and the London County Council 1900–55*. Manchester University Press, Manchester. 160.

⁷⁰ Walter C. Patterson (1985): *Going Critical. An Unofficial History of British Nuclear Power*. Paladin Books, London. 3.

⁷¹ Christopher Andrew (2009): *The Defence of the Realm. The Authorized History of MI5*. Allen Lane, London. 382–386. – doi.org/10.1080/17419166.2012.710456

tific Workers (Tudományos Dolgozók Szövetsége) főtitkára⁷² – már sokkal kevésbé volt barátságos. Az ismert békeaktivista, Commander Edgar Philip Young (1899–1975)⁷³ felesége, Amicia Young – aki aktív párttagként a szovjet békemozgalom másodvonalbeli fedőszervének tekinthető World Federation of Scientific Workers (Tudományos Dolgozók Nemzetközi Szövetsége) titkárságán dolgozott⁷⁴ – jelezte, hogy Dutton az ünnepélyes ígéretek és nem a cselekvés embere. Knight február 19-én nem ért rá, viszont bemutatta helyettesét, Clive Jenkinst, aki az MNK irányában ugyancsak megértőnek tűnt, így Baranyi őt is felvette kapcsolatainak listájára. Időközben Martin Ferenc, a SZOT titkára átadta a meghívót Knightnak, aki június/július fordulóján készült Magyarországra. Baranyi és Nyúl István rezidens (fn. „Barna”)⁷⁵ azt indítványozták, hogy Bazsó Budapesten keresse az érintkezést az ASSET főtitkárával.⁷⁶ Időközben Kolláth Ferenc rendőr őrnagy⁷⁷ (fn. „Bognár”) már át is adta a SZOT meghívóját Knightnak, aki feleségével 1960 júliusában készült Magyarországra utazni.⁷⁸ A Központ ugyanakkor továbbra is hangsúlyozta, hogy Knight csak társadalmi kapcsolat, hozzátéve, hogy a magyar hírszerzésnek nem elsődlegesen a szakszervezeti főtitkárokra van szüksége. Ők az ismeretségi kör szélesítésére, valamint az MI5 figyelmének lekötésére jól jöttek, azonban Baranyinak Knight, Mayne és Dutton segítségével olyan műszaki szakembereket és tudományos kutatókat kellett (volna) felderíteni és tanulmányozni, akiknél később a magyar ipar számára használható anyagokat szerezhet. Vértés János alezredes, a Hírszerző Osztály helyettes vezetője (fn. „Alföldi”)⁷⁹ arra szólította fel az attasét, hogy célirányosabban használja ki Knightot, azaz érje el nála a Bazsó főhadnagy számára tett ígéretek (üzemlátogatások, kiemelkedő szakemberekkel való megismertetés) beváltását.⁸⁰ Ba-

⁷² Clive Rose (1985): *Campaign Against Western Defence. NATO's Adversaries and Critics*. The Macmillan Press, London. 105–107.

⁷³ Chris Cook: i. m. 214.

⁷⁴ TNA KV 2/3353/ PF 44424/V12-13 – (Security Service Personal File) YOUNG LT COMM. Edgar PHILIP – 31st October 1958. 83.

⁷⁵ Pál István (2016): Egy „független” jogi tanácsadó. Tarján Imre esete a londoni magyar hírszerző rezidentúrával. *Betekintő*, 10. évf. 1. sz. 2. http://www.betekinto.hu_2016_1_pal (letöltés dátuma: 2018. 08. 20.). – DOI: 10.25834/BET.2016.1.4

⁷⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – F-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1960. II. 22. 52–54.

⁷⁷ Varsányi Erika (2016): Egy volt szociáldemokrata vezető, aki nem tudott „teljes értékű” ügynökké válni. *Betekintő*, 10. évf. 3. sz. 12. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-zsamok/2016_3_arsanyi.pdf – (letöltés dátuma: 2018. 08. 24.). – DOI:10.25834.2016.3.6

⁷⁸ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – 2/8 F. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! London. – Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1960. II. 29. 62.

⁷⁹ Pál István (2018): Izrael, az ígéretek földje. Mi állt a 60-as évek elején született anticonista propagandamű születésének hátterében? *Arc és álarc*, II. évf. 1–2. sz. 107.

⁸⁰ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – 3/6 F. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! London.

ranyi május 5-én ismét találkozott Knighttal, aki a magyarországi útra csak akkor vállalkozhatott, ha elő tudta teremteni a Szovjetunióba tervezett látogatásának költségeit. Az AEROFLOT (a szovjet légitársaság) vezérigazgatója ugyan megígérte, hogy kifizetik Knight repülőjegyét, ám mint kiderült, ez csak az oda- vagy visszaútra szól. Az ASSET főtitkára az olcsóbb hajóútról tárgyalt, de még ez is drágának tűnt. A tervek szerint június 18-án indult volna a Szovjetunióba, július 4-én jött volna Magyarországra, 16-i hazaérkezéssel. A háromnapos itteni tartózkodása alatt hivatalos tárgyalásokat kívánt folytatni a magyar politikai és szakszervezeti vezetőkkel a magyar-angol kereskedelmi kapcsolatok kiszélesítésével kapcsolatban. Ám programja keretében sokkal inkább a magyar munkások életét szerette volna megismerni, egy-két gyárlátogatás keretében lezajló, kötetlen beszélgetés formájában. Mrs. Knight mindenképp a gyerekekről való gondoskodásról szeretett volna képet kapni, míg kulturális téren az opera és a balett érdekelt. A főtitkár ugyanakkor megjegyezte, hogy ha Gaitskell és a TUC vezetése nem tud megállapodni az atomfegyverek egyoldalú leszereléséről, az a pártvezér lemondásához vezethet. Baranyi arra emlékeztette a Hírszerző Osztályt,⁸¹ hogy a szóban forgó kérdésre vonatkozó határozatot a TUC még 1957-ben megszavazta.⁸² Knight azonban tévedett, ugyanis Harold Wilson kompromisszumos javaslattal állt elő, miszerint a brit atomarzenál legyen a NATO-elretentés része. Ezzel viszont kifogta a szelet az unilateralizmus vitorlájából.⁸³

Az ügy teljes bukása

1960. szeptember 5-én Molnár István százados⁸⁴ (fn. „Erdei”), az újonnan kihelyezett technikai attasé⁸⁵ a TUC kongresszusa alkalmával bemutatkozott Knightnak, aki barátságosan fogadta. Aznap este a főtitkár a szálloda bárjában több szakszervezeti vezetővel több mint három és fél órát töltött együtt, Knight a szovjetunióbeli élményeit mesélte

---

– Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1960. III. 23. 63–64.

⁸¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” ügye. – Jelentés. London, 1960. V.6. 67.

⁸² Rhiannon Vickers (2011): *The Labour Party and the World*. Volume 2. *Labour's Foreign Policy Since 1951*. Manchester University Press, Manchester. 44–45. – doi.org/10.1093/tcbh/hw018

⁸³ Philip Ziegler (1993): *Wilson. The Authorised Life of Lord Wilson of Rievaulx*. London, Weidenfeld & Nicolson. 122–128.

⁸⁴ ÁBTL – 2. 8. 2. 1 – 503 – Molnár István ny. r. alez. 1928. X. 9. 13–20.

⁸⁵ Molnár István (1928–2012) In: Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos (szerk.): *Főkonzulkok, követek és nagykövetek*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest. 2015. 224.

el. Három nappal később Molnár együtt ebédelt az ASSET főtitkárával, aki bemutatta más munkavállalói érdekképviselői vezetőknek, és általában véve segítségére volt a kapcsolatok építésében. Végül Knight elfogultságaira és a munkáspárti konferencia szervezésében játszott szerepére való tekintettel abban maradtak, hogy Molnár október közepén telefonon jelentkezik a találkozói egyeztetése végett. A százados ugyanakkor megjegyezte, hogy a szovjet és a csehszlovák nagykövetség diplomatái is gyakran keresték Knightot, akivel hosszasan elbeszélgettek. Mindebből arra következtetett, hogy a kapcsolatuk nem új keletű és nem felületes.⁸⁶ 1960. október 14-én a *Tribune* című szocialista politikai magazin arról számolt be, hogy Harry Knight egészségi okok miatt lemond főtitkári tisztségéről. Len Powell december 12-én feltárta Molnár előtt, hogy a valóságban Knight tisztességtelen magatartása húzódozott az ügy háttérében. A szakszervezeti vezető sokszor 10-20 napra is eltűnt a többiek szeme elől, azonban egészségi állapotának változásai szoros összefüggésben álltak a VB elől eltitkolt üzleti érdekeivel és tevékenységével. 1960 nyarán 10 napos betegszabadságot vett ki, ám az NDK-ban véletlenül öszszefutott az ASSET néhány középvezetőjével, miközben mosógépek és hűtőszekrények export-import üzleteit bonyolította.⁸⁷ Len Powell aktív párttagként egyedül marad az ASSET tífós vezetőségében,⁸⁸ ugyanis Clive Jenkins (1926–1999), a szakszervezet újonnan megválasztott főtitkára az 1956-os magyarországi eseményeket követően kilépett a CP-GB-ből.⁸⁹ 1960. december 14-én Knight elment a követségre „Báthori” (Bíró József kereskedelmi kirendeltség vezető)⁹⁰ búcsúfogadására, azonban lemondásáról csak a hivatalos változatot kívánta elismételni. Ezzel egy időben az is kiderült, hogy a volt főtitkár időközben a Greanlead Ltd (Manufacturers Agents – General Merchants Export-Import) kereskedő cég ügyvezető igazgatója lett. Knight szóba hozta a magyarországi látogatásra vonatkozó ígéretet, de Molnár ezt a Központ felé nem javasolta. Az üzleti célú utazást nem kívánta meggátolni, de támogatni sem.⁹¹ 1961 januárjának utolsó napjaiban az angol–amerikai alosztály vezetője, Szolnok/Szikla Péter rendőr százados⁹² (fn. „Szántó”) utasí-

⁸⁶ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: Kapcsolatfelvétel „Lovag”-gal. – Jelentés. London, 1960. X.8. 69.

⁸⁷ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” fn. ügy. – JELENTÉS. London, 1960. XII. 17. 72.

⁸⁸ Joseph Melling: i. m. 257 – 260.

⁸⁹ David Kynaston (2009): *Family Britain 1951–7. Bloomsbury, London.* 23. – doi.org/10.1093/tcbh/hwq018

⁹⁰ Kanyó András (2016): *Egy kirúgott hírszerző emlékei. Miként szippantott be az ÁVH? Fehérben Londonban. A Kádár-interjú igaz története.* Ad Librum Kft. Budapest. 266–267.

⁹¹ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – „F”-nek – Tárgy: „Lovag” fn. ügy. – JELENTÉS. London, 1960. XII. 17. 72–73.

⁹² Palasik Mária: i. m. 83.

tásában jelezte, hogy Molnár meglátásával összhangban nem látja értelmét a Knight személyével történő foglalkozásnak, így fokozatosan le kell építeni a kapcsolatot. Clive Jenkins tanulmányozását viszont meg kellett kezdeni, minthogy az ASSET továbbra is célpont maradt.⁹³

Utószó

Jelen ismereteink szerint a további próbálkozásoknak vajmi kevés eredménye lehetett. Az ügy valószínűleg akkor siklott félre, amikor a Harry Knight részéről kisebb kockázattal teljesíthető felajánlás – a TUC meggyőzése Kádár János személyének elfogadtatása érdekében – helyett az akkor még erősen korlátozott tudományos-technikai hírszerzéshez próbáltak tőle szervezési jelölteket kérni. Az MI5 ezt minden bizonnyal gyorsan észrevette, s bár az ő forrásaik ismerete nélkül a tézis nem bizonyítható, lehetséges, hogy – az Electrical Trades Union (Villamosenergia-ipari Szakszervezet) ügyéhez hasonlóan⁹⁴ – itt is közbeléptek. Hírszerző szakmai szempontból pedig azért nem volt jó ötlet Agar és Knight személyével egy időben foglalkozni, mert a tiszteletbeli elnök a másfél évtizeddel korábbi leváltása miatt jó eséllyel neheztelt az utódára. Agar bosszúból akár önkéntesen is beszámolhatott a brit elhárításnak Knight viselkedéséről, de még a jobbik esetben is arról lehetett szó, hogy a brit hatóságok első felszólítására teljesítette állampolgári kötelezettségét. Az ügygel foglalkozó magyar diplomatáktól/rendőrtisztektől az ügyben már csak amiatt sem lehetett komoly sikert remélni, mert nyelvtudásuk komoly kívánnivalót hagyott maga után, így szinte bizonyos, hogy nem érzékelték azokat az árnyalatokat, amelyek segítségével a brit közélet szereplői látszólag pozitív kicsengésű üzenetekkel adják a vitapartner tudtára fenntartásaikat vagy egyet nem értésüket. Pár évvel az 56-os forradalom leverése után a Labour megértő magatartására aligha lehetett számítani – a mainstream pártnál radikálisabb TUC is úgy vélte, hogy a szocializmus demokrácia nélkül semmit sem ér⁹⁵ –, az ebből levonható tanulság viszont úgy összegezhető, hogy az országimázs pozitív változásához a budapesti vezetésnek több belpolitikai engedményt is fel kellett vonultatnia.

⁹³ ÁBTL – 3. 2. 4 – K – 685 – [„Lovag”] – 1/5 F. sz. utasítás – Szirtes Elvtársnak! London, – Tárgy: Lovag ügye. – Budapest, 1961. I. 27. 74.

⁹⁴ Christopher Andrew: i. m. 406–411.

⁹⁵ Berger – La Porte: i. m. 77–79.